

L 6n

✓ 1773

1999

ՀԵՈ
1773

ՋԱՏԱԳՈՎՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՏ ԱՆԳԱՄ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎՐԱՑ ԵՂԱԾ

ԶՐՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ԲԱՑԱՏՐԵԼՈՎ

N° 200

ՀԲ 1779

1773

28083-62

ՎՆՆԵՏԻԿ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1852

Առաջին
Խ. 4

U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE

OFFICE OF THE ATTORNEY GENERAL

WASHINGTON, D. C.

RECEIVED

1883-84

U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE

OFFICE OF THE ATTORNEY GENERAL

1883

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՄԻԹԱՐԵԱՆՆ ՎԵՆԵՏԿՈՅ ըսուած անպիտան պարսաւադիրքն որ ազգը բոլոր անհաւատալի ազմուկով շփոթեց, ամէնուն հետաքրքրութիւնը շարժեց որ իմանան թէ ինչ պատճառաւ այսպիսի դժոխային գիրք մը հրատարակուեցաւ : Ա՛րտէ անանուն գրողը թէ իր չար գրքին պատճառ եղած է Ա Ենետիկու Սիւթարեան վարդապետաց տպած պզտիկ տետրակը, ինչ պէս որ ամէնքը գիտեն : Շատերուն իրաւացի հետաքրքրութիւնը գոհ ընելու համար հարկ եղաւ որ հռոմայի սրբազան ատեաններու համար միայն խտալերէն լեզուաւ տպած տետրակը, մեր ազգին համար ալ հայերէն տպենք . որպէս զի իմացուի թէ այդպիսի հանդարտ գրուածք մը արժանի էր արդեօք այսպիսի դժոխային կատաղութեան պատասխան մը առնելու :

ՋԱՏԱԳՈՎՈՒԹԻՒՆ

ՇԵՏ ԱՆԳԱՄ ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎՐԱՅ ԵՂԱԾ

ԶՐՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ ԲԱՅԱՏՐԵԼՈՎ

Ինչպէս կը հանդիպի ամէն բարբարոս աշխարհա-
կալներու ձեռքը մատնուած ժողովրդոց, ասանկ ալ
Հայաստան Սարակինոններուն ձեռքը անցնելէն ետքը,
կամաց կամաց իրեն ընական կրթութիւնը կորսնցուց,
գիտութեանցը լոյսը խաւարեցաւ, ու անբիծ չի մնաց
իր կրօնական աւանդութիւններն, որ իր նախնեացը
ժառանգութեան ամենէն գեղեցիկ մասն էին: Հայոց
կրթըր տկարացած, ու ափ մը անպիտան ու տգէտ ան-
ձինք ըլլալով, բաւական չէր հաւատացելոց սրտին մէջ
Ուղղափառ ճշմարտութեան սրբազան բոցը մնուցա-
նելու: Ատինածէս Արօնաւորներ, թէպէտ արևելքի
քարոզութեան մէջ եռանդեամբ կ'աշխատէին, բայց
իրենց սորվեցնելու կերպէն, ընելու արդիւնքնին բոլոր-
ովին կը խափանէր. այսինքն՝ չի գիտնալով հայերէն
լեզուն, ազգին սովորութիւնները, ծէսերը, վարդապե-
տութիւնը, ու ազգին մէջ ետեւէ ետեւ ելած մոլորու-
թիւնները, այն սրբազան պաշտօնեայք Հայոց Արևելե-
ցոյն դաւանութիւնը ու կարգաւորութիւնները քննելու
տեղը, ինչպէս որ պէտք էր, որպէս զի կարենային շտկել
մտած անկարգութիւնները, զնասակար զգուշաւորու-
թեամբ ազգային ծէսերը կ'ուզէին փոխել, գրեթէ բո-
լորովին լատինացեոց ձևը դարձունելով: Ըստ կերպովն,
զոր մասնաւոր կոնդակով Քենեդիիկոս Ժ. Գ. Գերագոյն
Քահանայապետն ալ կը դատապարտէր, փոխանակ շա-
հելու Հայոց սիրտը, դպան սաստիկ անոնց ազգային ու
գեղջն, ուսկից ծագեցան ետքէն այնչափ ողբալի շփո-

Թուժիւններն ու հալածանքները և ազգին մեծագոյն մասին Ուղղափառաց զէմ'անդադար դանդատները () սւ մանեան դուռը :

Նոյնպէս չի յաջողեցաւ մէկ քանի հայ քահանայից ջանքը , որոնք Թէպէտ Տրորբականտայի կամ այլ նման դպրոցներու մէջ կըրթուէր էին , բայց որովհետև հայոց լեզուոյն և իրացը վրայ ան ատենը տեղեկութիւն չունէին՝ ազգային վարպետ չունէնալնուն պատճառաւ , անոր համար իրենցմէ առջի քարոզիչներուն պէս ճամբայ մին ալ իրենք բռնեցին , ստիպելով Ուղղափառները որ մինչև լատիներէն լեզուոյն ձևերուն յարմարին , ինչպէս որ նոյն ատենը տպուած այլանդակ ոճով գրքերէն ալ կը տեսնուի :

Ժէ Դարուն վերջերը , Փոքր Բսիոյ Սեբաստիա քաղաքը ծնաւ Ս'խիթար՝ որդի Պետրոսի :

Իր տղայութեան հասակին յօժարութիւններովը , բնաւորութեամբն ու բարեպաշտութեամբը գուշակել կու տար ամենուն Թէ իր հայրենեաց բարոյական ու կրօնական կերպով նորոզիչ պիտոր ըլլար : Ետ ազատի կուց վառեցաւ Ս'խիթարայ սիրտը միանձնական կեանքը ընդունելու , որպէս զի Բստուծոյ եկեղեցւոյն օգտակար ըլլայ : Ետ հայ վարդապետներու աշխերտ եղաւ . ետքը անոնցմէ զատուելով միացաւ հայէպի մէջ հանդիպած մէկ քանի Յիսուսեան քահանայից հետ , ու անոնցմէ սորվեցաւ աղէկ մը հոովմէական եկեղեցւոյն ճշմարտութիւնները : Վահանայ ձեռնադրուելուն պէս , սկսաւ շատ պտուղներ քաղելով ուղղափառ հաւատքը քարոզել Պօլսոյ և ուրիշ տեղի հայերուն : Իրեն ազգակիցներուն խեղճութիւններէն ըստի պուած , կ'ուզէր Յիսուսեանց Ս'խաբանութիւնը մտնել . բայց այն հայրերը անշուշտ աստուածային կարգադրութեամբ գուշակելով անոր բարձր կոչումը , միտքը փոխեցին , համոզելով զինքը Թէ մանաւանդ հայրենիքը մնալով աւելի մեծ օգուաներ կրնար ընել կրօնից :

Սեծ էր իրեն պատրաստուած հունձքը . ուստի միտքը դրաւ իրեն օգնական ընկերներ ժողվելու : Ետ չատուր Բաքելեան վարդապետին , որ Տրորբականտայի առաջին աշխերաներէն մէկն էր , մեծ ու արժանաւոր համբաւը իրեն ալ հասնելով , գնաց Պօլիս ու հաղոր-

դէց անոր իր միտքը՝ առաքելական գործաւորներու միաբանութիւն մը հաստատելու հայոց եկեղեցւոյն օգտին համար, ու ազգացն ու իրենց գրուի ըլլայ ու ընդունի զինքը իբր իւր առաջին աշակերտ : Մտանկ մեծ գործքի մը դժուարութեանցը համար՝ յանձն չառաւ իրաչատուր . և սակայն գովէց անոր եռանդը որ ատ խոր հուրդը ծներ էր, ու քարոզութեան պաշտօնին մէջ Սխիթարայ հետ մէկ եղաւ :

Սխիթարայ ամէն քաջած ընդդիմութիւններուն հետ՝ աս ալ հարկաւոր էր, ցուցնելու համար թէ ինքը ուղղակի Մտուծմէ ազդած նպատակի մը կը փափաքէր : Ախտահնամութեան գործոց գլխաւոր յատկութիւնն է որ ինքնիրեննուն գլուխ կ'էլլան : Մնոր համար Սխիթարայ սիրաբ ամենեւին չի կոտրեցաւ, ոչ երեսի վրայ ձգուելէն այնպիսի անձինքներէ, որոնց կ'ուզէր ընծայել բոլոր գործքին պատիւը, ոչ տաժանելի ճամբորդութեան պատճառաւ քաջած հիւանդութիւններէն, ոչ իր ազգակիցներուն, և մասնաւորապէս Պօլսոյ հերձուածող Պատրիարքին կողմանէ իրեն դէմ գրգռուած հալածանքներէն, իր դիտաւորութեանէն ետ չկեցաւ, անանկ հաստատութեամբ մը որ յալթող է ամէն արդէքներու : Սակաւութիւ աշակերտողները չորս դին ժողովելով, ազգու խօսքերով առաջարկեց որ իր առաքելութեան աթուր աւելի բարեյաջող տեղ մը հաստատէ : Յարմար սեպեց Սուայի Սեթոն քաղաքը որ նոյն ատենները Սենեօիկի հասարակապետութեան ձեռքն էր, ու իրեններուն հետ հոն գնաց Մտուծոյ օգնականութեան բոլորովին ինքըզինքը յանձնելով : Սենեօիկի Արեսփոխանները, աս առաքելական մարդիկները իբրև հաճկի Վրան հպատակ սեպեցին նէ ալ, սակայն դժուարագիւտ առատաձեռնութեամբ ամէն տեսակ հարկաւոր օգնութիւններ ըրին իրենց : Վիչ ատենուան մէջ ու հազար դժուարութեանց դիմանալով՝ վանքը իր եկեղեցիովը կանգնուեցաւ ու հաւատացելոց ջերմեռանդութեանէն շատ նպաստներ տեսաւ : Աղեմէս ժԱ գերագոյն հաստատութեամբ սուրբ Անէնգիկտոսի կանոնաց նուիրեց աս նոր կարգը, որ ուղղափառ ճշմարտութիւնները պիտի տարածէր :

Վործը գլուխ ելլելով աստուածային կարգաւորութեամբ, որ կ'ուզէր ազատել Հայաստանի ժողովուրդը մոլորութեան ու տգիտութեան զերութենէն, սկսաւ շուտով իրեն արժանի պտուղներ տալ : Մխիթարայ աշկերտները, թէ՛ Պօլիս և թէ՛ ուրիշ տեղ, ուղղափառութեան լոյսը կը ծաւալէին, և թէ՛ ինչպիսի յաջողութեամբ, կը վկայէն այլ և այլ ժողովրդոց իրենց զրած երախտազիտութեան ու գովեստի նամակները : Ըբ բանս իրենց եռանդուն ջանիցը ու իրենց Սարգսպետին հոգւոյն ու նաև իրենց քարոզութեան կերպին արդիւնքն էր : Հայաստանի ժողովուրդը երկայն ատեն հերետիկոսներու մոլորութեանց տակ մնացեր էին, ու իրենց խեղճ վիճակին պատճառաւ, ինչպէս որ ըսինք, ամենաթանձր տգիտութեան մասնուած էին, ու խելքերնին ամէն բանի դիւրաւ չէր համոզուեր : Ընոր համար այս աւետարանական մշակները բաւական կը սեպէին մինակ ուղղափառ շմարտութեան ու ծէսերուն դէմ եղող վարդապետութիւնները մերժել տալ անոնց, թողլով որ գործածէն դարձեալ այն ծէսերը, այն սովորութիւնները ու կարգաւորութիւնները՝ որոնք ըստ ինքեան դատապարտելի չեն, և անոնց վրայ տգէտ ժողովուրդը վերջին աստիճանի յարգ ունի : Ը առ հարկաւոր է որ հիմնկուրնէ մտադրութիւն ըլլուի աս պարագայիս, որովհետև չարակամները ասիկէ նիւթ առած են ու կ'առնեն Մխիթարեանց միաբանութիւնը զըրպարտելու ու հալածելու : Այլ իրօք նոյն ատենէն 'ի վեր Բրոքալանտայի սուրբ Եղովբէն առջև վրանին ամբաստանութիւններ ըրին, իբրև հերձուածողութեան պաշտպան ու մասնաւորապէս իրենց մէկ քարոզչին Տ. Եղիային վերայ 1714, որ աս պատճառաւ Պօլսէն կանչուեցաւ : Սուրբ Եղովբէր աղէկ մը քննելէն ետքը ամբաստանութիւնները, իմացաւ որ ամենևին տեղիք չունին ու արձրկեց Մխիթարը ու իր աշկերտները, ինչպէս որ մինչև հիմա դեռ նոյն դիւանին մէջ պահուած արձանագրութիւններէն կ'երևայ :

Բայց ()սմանեանք, Ս ենետիկի Հասարակապետութեան անհաշտ թշնամիները, յարձակեցան Սուային վրայ, քիչ ատենուան մէջ տիրեցին, Սեթոնը առին այրեցին ու հետը Մխիթարայ նոր վանքն ալ կործանե-

չեցին որ հիմակուհիմն աս նիւթիս վրայօք նորու-
 թիւն մը պէտք չէ ընել : Ըստ (այսպէս ըսենք) խա-
 ղաղարար ուրի՛ն ան ատենը իբրև թուլութեան յանցանք
 սեպեցին , ու հիմն ալ չեն սպիտիւր անանկ անձինք ,
 որ մեծ դայթակիւղութեան պատճառ կը սեպեն աս : Բայց
 հիմակուան պարագաները փոխուած են , և Բարձ-
 րադոյն Գուռը մանաւոր կերպով ուղղափառաց ու
 իրենց աստուածային պաշտամանն ազատութիւնը հաս-
 տատելով , ալ պէտք մը չկայ հերձուածողաց հետ կրօնքի
 վերաբերեալ նիւթերու մէջ հաղորդակցութիւն ընելու ,
 ինչպէս որ ջրլար ալ :

Ս երոյիշեալ հօր վճռոյն դէմ՝ ատինացիք ու իրենց
 կողմնակիցները դարձեալ միշտ կ'ամբաստանէին Սխի-
 թարեանները թէ հերձուածողաց կողմը կը բռնեն . և
 աս բանս բուն իրենց գիտաւորութիւնը կը յայտնէր ա-
 մենուն : Սխիթարայ ասոնց դէմ յաղթական զէնքերը
 իր գործքերն էին . նոյն ատենը հրատարակեց տպա-
 գրութեամբ Վրիստոնէական վարդապետութիւն մը
 աշխարհաբար ու գրաբար , որուն մէջ յայտնապէս
 հռովմէական Եկեղեցոյն վարդապետութիւնը կը սոր
 վեցընէր . Սատթէոսի Ըտարանի մեկնութիւնը ,
 որուն մէջ կը հերքէր հերձուածողաց հերետիկոսու-
 թիւնը՝ Յիսուսի Վրիստոսի երկու բնութեանց ու
 Գերագոյն Վահանայապետին զլիաւորութեանը
 վրայօք . Չերմեռանդ աղօթքներու զանազան զբօյններ՝
 լատինէ 'ի հայ թարգմանուած , ու Ըստուածաշունչ
 սուրբ գիրքը , որուն օրինակ մըն ալ Բենեդիկտոս ԺԳ-
 ին ընծայելով , անոր հաճութեանն ու գովեստներուն
 արժանի եղաւ : (Բ)

Ըս գործքերը թէպէտ Սխիթար վարդապետին
 անուամբ կը տպուէին , բայց նաև աշակերտներն ալ
 անոնց մէջ ձեռք ունէին , որոնք անդադար կը վարժէին ,
 չէ թէ միայն փիլիսոփայական ու աստուածաբանա-
 կան գիտութեանց մէջ , հապա նաև հայաստանի սատ
 մական ուսումնական աւանդութեանցն ալ հմուտ կ'ըլ-
 լային : Հոս ահա ամենէն աւելի Սխիթարայ մեծա-
 մեծ մտածմունքները կը փայլին , որուն նպատակն էր
 հերետիկոսութեան աղանդաւորներուն դէմ պատերազ
 մը երկու ամենազօրաւոր միջոցով :

Եւ նախ, որովհետեւ հարկաւոր էր ճանչցընել իր ազգակցաց, թէ հին Հայոց հարց հոգին, որոնց յիշատակը ու հանդէսը մինչև հիմա կը տօնեն, բոլորովին համաձայն էր Հոսովմեական եկեղեցւոյն ուղիղ դաւանութեանը, անոր համար՝ թէ ինքը անձամբ և թէ իր աշխերաներուն ձեռքովը սկսաւ կրցածին չափ հին ձեռագիրներ հաւաքել, որպէս զի անոնց վկայութիւնը գործածէ: Երկրորդ հարկաւոր էր անցնուցընել Հայոց միտքը, որպէս զի կրօնքի ճշմարտութիւնները դիւրաւ կարենան ըմբռնել. ու աս պատճառաւ Սխիթարեանք ընտիր հաւաքմունք մը կազմեցին ազգային մատենադրութեան և ուսումնական գրքերու, զորոնք վերջը քերականութեանց, բառգիրքներու, պատմութեան ձեռով, և այլն, հրատարակեցին: Եւ պատմական գրուածքներէն մէկը, որուն մէջ հերձուածողաց մտորութեան դէմ կռուելով, վրէժիմներ կ'ըլլային ազգին կրօնական պատուոյն, ուրիշ գրուածոց հետ մէկ տեղ սուրբ յողովքին քննութեան տակը ձգուեցաւ. բայց փութ տեղը. որովհետեւ հերետիկոսաց չար հնար քներուն դէմ կանգնուած ատ Վերազոյն Ետեանը, նոյն գիրքերուն մէջ հերետիկոսութեան սերմունքներ չգտաւ ու 1818ին առանց դատապարտութեան թողուց: (Գ)

Եւ անկ արդիւնքներով խիստ պայծառանալով Սխիթարայ Սիբաբանութիւնը, քանի մը հայազգի մեծատանց մտադրութիւնը իրեն դարձուց որ բարերարութեամբ յանձնեցին անոր իրենց հարստութեան մէկ պղտիկ մասը, որ անով Եւրոպայի մէջ դպրոցներ կանգնեն ու պահեն, ուր Հայոց երիտասարդները կարենան բարեպաշտ կրթութիւն ընդունել: Եւ կերպով հաստատուեցան Փարիզու ու Վենետիկի դպրոցները, ուսկից այնչափ բարեպաշտ և ուսեալ երիտասարդներ կ'ելլան: Եւ յա բաներէս յայտնի է, ինչպէս որ առաջ ըսինք, թէ Սխիթար ու իր աշխերաները Հայաստանի չէ թէ միայն կրօնական, հապա ընկերական նորոգութեան ալ պատճառ եղան: Իրենց այնչափ ներութեամբ ու վտանգներով ըրած վարդապետութիւնները՝ Եւտարանի ճշմարիտ լոյսը ծաւալեցին հայ ժողովրդեան մէջ, ու մտորեալներու բազմութիւն մը ուղղափառու-

Թեան դարձուցին : Իրենց զրուածքներովը չէ թէ միայն նախնի հարց ճշմարիտ վարդապետութիւնը ընդունելի ըրին , հասա մատենագրական և ուսումնական զրուածքները մոռացութենէ ազատեցին , որոնք զրաբար լեզուին հետ պիտի անհետ ըլլային : Հայոց պատմութեան ճշմարիտ կերպարանք մը տունին , որ այնչափ փափաքելի է ազգակցաց , և օգտակար անոնց որ ազգաց անցեալ և ապագայ դէպքերը սորվելու կը պարտալին : Արժան պէս իրենց վարժարանաց նպատակն է՝ ազգին առջուց եղած բարիքները պահել , և անդադար ուրիշ բարիքներ ալ պատրաստել : Ղանչցան ազգայինը Սխիթարեանց եռանդէն իրենց բխած մեծամեծ օգուտներուն յարգը , ու երախտագիտութեամբ ու մեծարանօք փոխարէնը հատուցին : Այսինքն է Սխիթարեանց ազգեցութիւնը անոնց վրայ , որ պատճառ տուաւ ոմանց կարծելու թէ կ'ուզեն իրենք բոլորովին տէր ըլլալ ազգին և ուզածնուն պէս գործածել : Այսին նախատական կասկած մը շատ արգելքներ հանեց Սխիթարեանց իրենց ուղղափառութիւնն ու քաղաքականութիւնն ծագկեցնելու կրկին պաշտօնին դէմ , որոնց անուշտ տխուր հետեւանքները շատ պիտի քաշէին , թէ որ Սխաբանութեան տպած կրօնական և ուսումնական անթիւ զիրքերը Հայաստանին չորս դին տարածուելով , իրենց օգտակար բարերարութեանց յիշատակը և ազգեցութիւնը կենդանի չի պահէին . երբ մէկ կողմանէ ալ բազմութիւն աշակերտներ իրենց դպրոցներուն մէջ երկրորդ կեանք մը կը ստանան քաղաքական կրօնական և ուսումնական կրթութեամբ :

Ուստի հակառակորդաց ըրած տարազրութիւնը Սխիթարեանց գործունեայ բարերարութեանց արդիւնքները չեն կրնար բոլորովին դադրեցնել . մանաւանդ թէ իրենց արգելեալ տեղերն ալ , եթէ ոչ անձամբ , սակայն հոգևով , զրաւոր խօսքով կը մտնան . թէ որ կենդանի ձայնով չի կարենան , տպագրութեամբ , իրենց աւետարանական աշխատութեանց համբաւովը . և կը լսեն բերնէ բերան խօսքերէ թէ որչափ Հայեր հայրենիք դարձած ատեննին , անջնջելի կը պահեն մտքերնուն մէջ անոնց անձին ու գործոց յիշատակը : Այս աներկբայելի բաներէն երկու մեծ ճշմարտու-

Թիւն կը յայտնուի : Բրաջինը՝ Թէ Միաբանութեան հակառակորդները Մխիթարեանները հեռացնելով իրենց վախճանին չեն հասնիր , որ է զանոնք ջնջել : Արկորդ՝ Մխիթարեանք հեռանան նէ ալ , ոչ երբէք պիտի պակսի իրենց կրօնքի յառաջագիմութեանը վրայ ունեցած ազդեցութիւննին . աս բանս մասնաւորապէս կ'ուզէնք զիտել տալ անոնց , որ չար զիտաւորութեամբ ամեն տեղ կը գրուցեն , Թէ ան միանձունքը կրնան զիւ տուութեանց ծառայութիւն մը ընել , բայց ոչ երբէք ուղղափառութեան . որպէս Թէ իրենց աւետարանաւ կան պաշտօնին մէջ այնչափ արգելքներ որ ունենան նէ , չեն կրնար ան ատեն մինակ զիտութեան ու մատենաւ գրութեանց ձեռքով ուղղափառութիւնը տարածել , ինչպէս որ կ'ընեն ընդ հակառակն հիմակուան խառնաւ կրօն մարդիկ իրենց ասպականիչ վարդապետութիւնները ծաւալելու համար :

Ուրեմն ամենայն ճշմարտութեամբ կրնայ ըսուիլ Թէ Մխիթարեանք իրենց ամեն տեղ տարածուած ազդայնոց հոգւոյն վրայ բարերար ազդեցութիւն մը ունին , և Թէ ուղղափառ հաւատքը մասնաւորապէս իրենց շատ երախտապարտ է : Բը բանս շատ աղէկ զիտեն հակառակորդներն ալ , ու իրենց վախճանը աս ազդեցութիւնը ջնջելն է : Այլ որովհետեւ քարոզութեանն արդիւլու փորձը բոլորովին չի յաջողեցաւ , ուստի հին հնարքները ձեռք կ'առնեն ամեն ջանք Թափելով , որ Մխիթարեանց զիտաւորութիւնը կասկածելի երեցընեն , ամբաստանելով զանոնք Տրոբակնատայի վսեմափառ Վարախալներուն , Թէ սրտանց հերձուածողաց կողմը կը բռնեն , անոնց օգտին կ'աշխատին , և ուղղափառ հաւատքը տարածելու պատրուակաւ , մանաւանդ Թէ զան ջնջելու ու հերձուածողութիւնը յաղթական ընելու կը փափաքին : Բայց նայինք Թէ ինչ ապացոյցներու վրայ հիմնած են աս ամբաստանութիւնները : Պատմուած գէպերը ինքնիրեննուն կը խօսին , ու ամեն չարախօսութեանց կատարեալ պատասխան կու տան : Բայց Մխիթարեանք չեն վախնար նաև մանրամասնաբար պատասխանելու անոնց . վասն զի յանցանք չեղած տեղը , փաստեր ամենեւին չեն պակսիր :

— Այլ մեզազրեան Մխիթարեանները Թէ ինչու հեր-

ձուածողաց հետ անուշութեամբ կը վարուին, և ոչ դառն խտուածեամբ: — Բայց աւետարանի հոգին՝ բոլորովին խաղաղութիւն է, ու կրօնքի ճշմարտութիւնները պէտք է հեզութեամբ և սիրով տալւորել, չէ թէ խրտեցուցիչ արհամարհանօք: — Սխիթարեանք կը կարեկցին և կ'ողբան իրենց ազգին խեղձութեանցը վրայ: — Սխիթարեանք համոզուած են՝ որ Հայոց մեծ մասը տգիտութեամբ կը մտորի, ոչ չար կամաց զրգուածենէն: Աւտի կը ջանան սիրոյ գործքերով ու խօսքերով հերձուածողաց սիրտը իրենց շահել անոնց չի դաւանած մոլութիւնները վրանսին չեն ձր գեր. փոխանակ ազգային ողւոյն թշնամի ըլլալու, կ'օգնեն՝ առանց կրօնքի ֆուսելու, չեն արհամարհեր, չեն անգոսներ ազգային ծէսերը, հերձուածողաց դարձին արգելքները չեն շատցըներ փրկութեան դուռը անոնց չեն գոցեր:

Միայն թիչ խօսքով Սխիթարեանց հերձուածողներուն ցրցուցած կողմնասիրութիւնը: Թէ որ աս բանս յանցանք է նէ, թող որուն որ կը վայել նէ դատէ:

Եւ որովհետեւ մէկ գործքի մը իր դիտաւորութեանէն կ'իմացուի աղէկ կամ գէշ ըլլալը, աս կողմանէ ալ Սխիթարեանց ուժով փաստեր չեն պակսիր իրենց դիտմունքները արդարացընելու ու բոլորովին հակառակորդները խաղք ընելու: — Սխիթարեանք հերձուածողաց հետ մէկ մտքի են: — Սխիթարեանք կը ջանան իրենց մտորութեանցը դարձընել նաև ափ մը ուղղափառները: Բայց ի՞նչ պատճառներով և ի՞նչ միջոցներով: Աղջամիտ մը չի կրնար իր միտքը խօթել, թէ Սխիթարեանք հոռովմէական ուղղափառ եկեղեցւոյ ճշմարտութիւնները քարոզելով Հայոց, կ'ուզեն զանոնք հերետիկոս ընել: Արդէ դուրս տրամաբանելու կերպ, որովհետև կարգէ դուրս բան է ենթադրելը թէ իրենք հերձուածողաց մտանալու համար՝ անոնց վարդապետութիւնները կործանելու ետեէ ըլլան: Օ անոնք հաճելու ու շահելու աւելի կարճ ճամբան կար. բաւական էր թէ նպատակնին փոխելով, անոնց մտորութիւնները պաշտպանէին, և ասանկով ինքնիրեննուն կը դադրէին մէկ ու կէս դարէ 'ի վեր իրենց եղբայրակիցներէն լած զանպատները ու ամբաստանութիւնները, որ վայր-

կեան մին ալ զիրենք հանգիստ չի թողուցին : (Թէ որ Սխիթարեանք մտորութեանց յաղթանակին կը փափաքին , ինչո՞ւ յայտնապէս անոնց չեն հետեւիր որ հանգիստ և պատիւներ ալ գտնան հերձուածողաց մէջ , որոնք թուով ուղղափառներէն քառասուն անգամ աւելի շատ են : Ո՛րչափ մեծ ցաւ է որ մէկը ասանկ անստղտանելի վարք մը արդարացընելու պարտաւորի միշտ . որչափ ցաւալի է ամբաստանուիլ անիրաւ տեղը անանկ անձինքներէ , որոնց բարին է Սխիթարայ որդւոց ամէն ջանքին նպատակը . երբ ինչուան օտարականներն ալ չեն ուրանար , մանաւանդ թէ կը գովէն իրենց Սխաբանութեան օգուտները : Ըստ Սխաբանութեան կրօնական և ուսումնական բարերարութիւնները , իր դպրոցները , ճեմարանը , ու ամենէն աւելի՛ ան նպատակը որ ունի Հայաստանը կրթելու կրօնքի և ուսման մէջ , բարեկիրթ Լըրոպիոյ սիրոյն ու զարմացմանը արժանի եղան : Ուստի պէտք չէ զարմանալ որ իր վրայ կը խօսին երեւելի հեղինակներ , ինչպէս Լսօփէն Պօռէ . (սուրբ Պ ազար կամ պատմութիւն Սխիթարեանց Սենեակոյ -- Փարիզ 1837) — : Պ . Լ ըվայլեան տը Ֆլորիվալ (Սխիթարեանք սուրբ Պ ազարու — Սենեակ 1841) — : Սենեակի Վարտինալ Պատրիարքին Ճառը՝ Պապական արձանին հանդէսին համար սուրբ Պ ազարու վանքին մէջ , 2 Փետրուար 1846 . տպուած Սենեակի 1846 : ()րագիրներն ալ , մանաւորապէս Պաղղիոյ և Իտալիոյ , որոնք զինքը աւելի մօտանց կը դիտեն , հասարակաց կարծիքներուն թարգման ըլլալով՝ փառաւոր յօդուածներ կը գրեն անոնց գովեստ . (յուռնալ տէ տէպա 22 Նոյեմբեր և 13 Ղեկտեմբեր 1850 : — Ի՛օբինիօն Բիւսլլէք 12 Ղեկտեմբեր 1850 , թիւ 1013 : — Ի՛ա բադուի 13 Ղեկտեմբեր 1850 , թիւ 347 :) — Բաւական ըլլայ ըսելը , թէ Ուղղափառութեան մայրաքաղաքին շքաթական Բանասիրութեան գրուածք մը կը հաստատէ թէ սուրբ Պ ազարու վանքը բոլոր Լըրոպա ճանչցուած է , և Լըրեւելք երախտագիտութեամբ կը հռչակուի որ ինչորանի և Տաքուր էլ պահէ քրիստոնէութեան եռանդը , զորաւոր կերպով անոր քաղաքականութեանը օգնելով . (Ուլլում , հատոր Պ . էջ 325) : — Լ՛մէն վկայութեանց տեղը կը բռնէ հիմակուհիմակ

Գաղղիոյ Աղերին երևելի անձանցմէ մէկուն հանդի-
տաւոր պարագայի մը մէջ յայտնած կարծիքը . այսինքն
Թէ, Սխիթարեանց աշակերտները Արևելեաց Բարոյապետ
աս երէկիներուս հետ հապելոս ազնուական պաշտօնը ունին :
— (Ա ՎՈՒԱ ՎՐ ԸՎ ԵՒՆԻՂԷ 12 ԳԻԷԿԱ . 1850 , ԹԻՒ
162) :

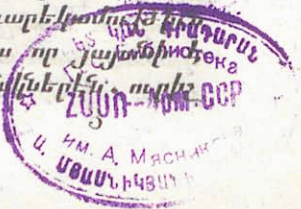
Եւ իրօք , մարդկային ընկերութեան կապերը մի և
նոյն հաւատքի , դիտութեանց ու արհեստներու հա-
տարակաց միաբանութեամբ կը հաստատուին . ուստի
իրենց ուսումնարանին նպատակն ալ աս է . և գուցէ
ասոր համար իրենք Արևելքի Յիսուսեանները կոչուե-
ցան (Քառգիւրք Արևելեցական պատմական , հատոր 44
երես 60) . ու ետքէն ալ օր մը՝ անկողմնակից պատմու-
թեան մէջ Արևելեան արիանց բարերարները պիտի
կոչուին , ինչպէս որ սուրբ Քենեդիկոսոսի աշակերտները
Արևմտից մէջ ըսուեցան , որոնք վանքերու լուծեան
ու եկեղեցական սաղմոսերգութեանց մէջ անբիծ պա-
հեցին կրօնական աւանդութիւններն ու նոր քաղաքա-
կանութեան սերմունքները : Եւ որովհետև գործքը
խօսքէն էւել կ'աժէ , հարկաւոր է յիշեցնելը՝ Թէ երբ
Մաթուհնի զխմացը հին արգիւնքներով ծանրաբեռնած
վանքեր կը կործանէին , մեծ ու կարգէ գուրս օրինակով
բարեբախտութեամբ մը մինակ Սխիթարեանց վանքը
անփասս պահուեցաւ համայնաջինջ աւերածէն :

Բայց ինչ հարկ է օտարներու վկայութիւնը մէջ տեղ
բերել , երբոր ազգայնոց մէջ չեն պակսիր անանկ հզօր
ու երևելի անձինք ալ , որ ինչպէս պէտք է նէ Սխի-
թարեանց դիտաւորութեանցը ու գործքերուն յարգը
կը ձանձան : Բրդեականտայի սուրբ Սողովքին զը-
պրօցը հռոմէական եկեղեցւոյ ուղղափառութեանը
մէջ կրթուած հայազգի աշակերտներէն շատերը , Թէ-
պէտ և առաջուց գէշ կերպով նախապաշարուած էին ,
բայց երբ փորձառութիւնը ու կատարեալ հասակը կա-
րող ըրին զիրենք առանց կրքի դատելու մարդիկները
ու գործքերը , ան ատենը բարի վկայութիւն տուին
Սխիթարեանց (Գ) : Ասոնցմէ մէկ երկուքը միայն յի-
շենք . Գերապայծառ Ստեփաննոս Ազգէր Պօլսոյ վի-
քարը , Սերովբէ Ա . Չուբուրեան , և ամենէն աւելի
Լնտոն Ա . Նօրիձան առաջին Սխապահաճ ուղղափառ

Հայոց, որ իր առջի հակառակութիւնը բարեկամութեան փոխեց. անանկ որ Ս. Պ ազարու վանքէն անցնելով Պօլիս դարձած ատենը՝ մեծանձնութեամբ խոստովանեցաւ թէ Սողոմէ Պօղոս դարձեր էր. նոյնպէս ուղղափառաց ազատութիւնը ըստ մեծի մասին Սխիթարայ արդիւնքը սեպելով կ'ըսէր. « Հիմա կը հասկընամ
 ,, թէ Վախախնամութիւնը Սխիթարայ Սիաբանութիւնը սահմաններ է եղեր՝ որ իր Լըւեղքի վրայ
 ,, ունեցած գթութեանը գործիք ըլլայ ասանկ ատեններ ,, : — Լնկէ վերջն ալ Սխիթարեանց վրայ այնչափ սէր և պաշտպանութիւն կը ցուցընէր, որ անոնց հակառակորդները աս բանս իրեն յանցանք սեպեցին, ու Երոբեականտայի սուրբ Եղիշտի մեծամեծ բողոքներ ըրին : Սանաւանդ երբոր աս Վերապատիւ Վախագահը հրամայեց, որ իր կանգնած եկեղեցւոյն մէջ սուրբ պաշտամունքները սուրբ Լթուէն ալ ընդունելի եղած հայկական ծիսով կատարուին, ու Սխիթարեանները իբրև արարողապետ գործածեց նէ, աս բանիս համար ալ մեծ աղաղակ վերուցին, թէ ուղղափառները եկեղեցական արարողութեանց նմանութեանէն կը խաբուին, ու չի տեսնալով իրենց ու հերձուածողաց մէջ գտնուած բուն տարբերութիւնները, ամենն ալ կ'ելլան անոնց կողմը կ'անցնին : Բայց ընդհակառակն՝ աս վերջի քսան տարուան մէջ՝ ուղղափառաց և ոչ մէկուն մտքէն անցաւ հերձուածողաց եկեղեցին երթալու, որովհետև հայկական պաշտամունքը ընելու փափաքնին՝ օրինաւոր կերպով կրնային լեցընել : Եսիկայ հարեանցի մը յիշեցինք ցուցընելու համար, թէ նաև աս կողմանէ որչափ անիրաւ են Սխիթարեանց վրայ եղած ամբաստանութիւնները ու ինչպէս արդիւնք իրացն հակառակ են իրենց չար կարծիքներուն :

Վախագահ Վուրիճանին յաջորդեց նոյն սրբազան պաշտօնին մէջ Վերապայծառ Պօղոս Սարուշ, յարգոյ ձերուսին կատարեալ խնստութեամբ և խոհեմութեամբ, որ թէպէտ երկչոտ ու Սխիթարեանց դէմ նախապաշարեալ էր անոնց հակառակորդներէն, սակայն միշտ անկեղծ բարեկամութեամբ ու մեծարանք ցըցուց անոնց, ինչպէս որ Վախագահ Սիաբանութեան զբաժ սիրալիր նամակներէն, ուրիշ

28083-62 (N 207)

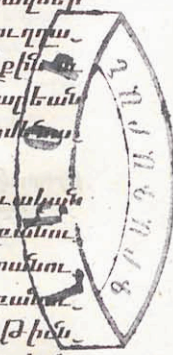

վկայութիւն մըն ալ վանքի անձերէն մէկը ինդրելն է որ իր Հայաստանի թեմին մէջ խրկէ : Աւերիճան և Սարուշ երկու Ասիադահաներուն ցրցուցած անսարակուսելի համարմունքը աւելի կը ծանրացընէ արդարութեան կշիռը Սխիթարեանց կողմը, իրենց գործքերուն ու հաւատոյն պատիւը անխոցելի պահելով : Թէ որ հիմա նոր պաշտօնակալ մը ուզէ տարակոյններ հանել ան ճշմարտութեանց դէմ, պէտք է որ վաւերական գործքեր մէջ տեղ բերէ՝ առջի գործքերը ջնջելու համար, պէտք է որ սուտ հանէ Արուսայի ժողովրդոց առ Սիբեանութիւնը ցրցուցած համարումը, ու հոովմէական Վահանայապետներուն ամենազօրաւոր պաշտպանութիւնը : Պէտք է որ յականէ յանուանէ ցուցընէ թէ քանի ուղղափառ հերձուածողաց կողմը անցեր է Սխիթարեանց գրգռելովը : Պէտք է իբր ձեռքով շոշափել տայ, թէ իրենք այսչափ տքնութիւն, վտանգ և աշխատանք յանձն առին՝ չէ թէ հաստատելու, հապա ոտքի տակ առնելու համար ուղղափառութիւնը : Ուրանայ մէկ ու կէս դարու մէջ ազգայնոց ըրած բարիքնին . աւրէ վերջապէս անցելոյն յիշատակները, որ տպաւորուած են կրօնքի, դիտութեանց, արուեստից, բոլոր ազգի մը քաղաքականութեան փառացը ու հոգևոր և ժամանակաւոր երջանկութեանը նուիրեալ գրուածոց մէջ : Հայազգեաց հաւատքի վրայ ունեցած հիմակուան պաղութիւնը առաջ բերելը, Սիբեանութեան փնաս մը չընէր : Հիմակուան անկարգութեանց պատճառը, հակառակորդաց խոտտովանութեանն ալ նայելով, ուղղափառներուն եւրոպացոց հետ մէկ տեղ բնակութիւնն է Պէյօղլուի արուարձանին մէջ, որ ամեն ապահանութեան և անդգամութեանց խոհեր կը դրանուի : Որպէս զի ասանկ անկարգութեան մը դարման ըլլուի, շատ հարկաւոր է միութեան կապերը մանաւանդ աւելի պնդել չէ թէ թուլցընել անոնց սրտին մէջ, որ ճշմարիտ կրօնքի բոյր կենդանի պահելու սրբազան պաշտօնը ունին : Ո՛վ որ Սխիթարեանները արհամարհելի երկցընելու, ու Հայաստանի Վրաքելոյն չէնքը՝ ի հիմանց քակելու ատելի պաշտօնը վրան առած է նէ, իրեն դիտած նպատակին բոլորովին անյարմար ձամբաներ կը բռնէ : Թէ որ կարելի ըլլայ՝ որ Սիբեանութիւնը

սխալի մէկ սկզբունք մը 'ի գործ դնելու ատենը, որով
 հետեւ նոյն սկզբանցը ընտրութեանը մէջ անկարելի է
 որ մոլորականին հետեւի, միթէ ուղղափառութեան
 օգտին ու եղբայրական սիրոյ աւելի չի վայլեր մի անու
 շութեամբ խրատել ու անսխալ բարի նպատակի մը ուղ
 ղել իրեն բարի դիտաւորութիւնը, ու հայաստանի
 ժողովրդոց վրայ մինչև հիմա ունեցած ազդեցութիւնը:

Սխիթարեանք իրենք ալ գիտէն թէ մարդ էն, ու
 մարդկային խեղճութեան տակ ընկած ու մի միայն փա
 փաքնին իրենց սխալմունքները ու պակասութիւնները
 ճանչնալն է՝ որպէս զի ինքքղինքնին ուղղէն: Թէ որ
 քաջած անդադար հակառակութեանց մէջ ամենէն ա
 ւելի իրենց վիշտ պատճառող ու սրտերնին կտորող բան
 մը կայ նէ՛ աս է որ, գրեթէ ոչ երբէք ճիշդ կրցան ի
 մանալ թէ ինչ պատճառներու, ինչ պակասութեանց ու
 մոլորութեանց համար է՝ որ այսպէս անորոշ և ընդհա
 նուր ամբաստանութիւններով ծածուկ դատախազներ
 կը ջանան զիրենք կասկածելի ընել շատ բարի ուղղա
 փառաց ու մինչև Բրոքսիանտայի սուրբ Եղիշիկ
 սուրբ Մթողոյն առջին, որուն մինչև իրենց արեան
 վերջին կաթիլը թափելու չափ միշտ սիրող և ամեն
 հնազանդ որդիք էն:

Յուսանք թէ ինչուան հիմնց ըսածնիս բաւական
 ըլլան ուղղափառ Եկեղեցւոյ պատկառելի Միաբանու
 թիւն մը հակառակորդաց ձախողակի ամբաստանու
 թեանց դէմ պաշտպանելու. այսինքն՝ Միաբանու
 թիւնը հաստատողին առաքելանման առաքինութիւն
 ներք, ծագմանը պատճառ եղող բոլորովին սուրբ վախ
 ճանը, Սխիթարեանց իրենց առաքելական պաշտօնը
 կատարելու համար բռնած ուղիղ ու խաղաղարար ճամ
 բան, Սխիթարայ ու իր նորահաստատ Միաբանու
 թեանը վարդապետութեանցը և վարմունքին վրայօք
 Բրոքսիանտային ու Կղեմէս ՔԱին հրամանաւ եղած
 Բարտիմաւնէրու մասնաւոր ժողովքին տուած ջատա
 գովութիւնը, հերձուածողութիւնը հերքելու և ուղ
 ղափառ վարդապետութիւնները պաշտպանելու համար
 շինուած հոգևոր գրքերը, որ ուսումնական գրքերուն
 հետ մէկ տեղ նաև սուրբ Եղիշիկն ալ ճանչցաւ ազատ
 ամէն հերձուածողական ամբաստանութիւններէ, Միա

բանութեան ունեցած ազգեցութիւնը ուղղափառութեան ու քաղաքականութեան ծաղկելուն համար նաև շատ երկիրներ ուսկից վըրնտուեր էին, իրենց ամենեկին անձնական շահ չփնտուելը, մանաւանդ թէ ուղղափառութեան ճշմարիտ բարեացը համար՝ Մխիթարեանց ինչուան հիմա քաջած ու դեռ քաշելու հաւածանքները ու վիշտերը, զօրաւոր անձանց ու հասարակաց օրագիրներու վկայութիւնները, վերջապէս ազգայիններէն, նոյն իսկ Բրոքալիանտայի աշկերտներէն ու ազգին Վախագահներէն իրենց եղած հաւանութիւնը՝ բարեկամութիւնը ու պաշտպանութիւնը։ Կարծեմք թէ ասոնցմէ աւելի համոզիչ փաստեր չեն կրնար ըլլալ, միայն թէ մէկը անկեղծութեամբ փնտուէ ճշմարտութիւնը, որուն համար գուցէ խոնարհութեան պահանջած սահմանէն ալ քիչ մը անդին անցանք։

Ա.

Բյուրականտայի սուրբ Ժողովրիկ վճիռը, որով Մխիթար և իւր աշկերտները կրկես ժ.Ա. Սրբազանիկ օրը իրենց դեմ եղած անբարտաւանջութեանը յարեցին։

Վճիռ

Բրոքալիանտայի ընդհանուր սուրբ Ժողովքին, որ եղաւ ՚ի 26 սեպտեմբերի 1718։

Սեմ. և Գեբ. Տէր Տանասիոս Քարտինալին առաջարկութեամբը, մինչև հիմայ եղած քննութիւններէն ուրբ Ժողովքը դատեց և հրատարակեց, որ սուրբ Անտոն Աբբային կարգին և սուրբ Բենեդիկտոսի կանոնին տակ եղող ու Վենետիկ բնակող հայազգի միանձունքը, և մասնաւորապէս Տ. Գեորգը, յանցաւոր չգանուեցան ան բաներուն մէջ, որ մինչև հիմայ անոնց վրայ սուրբ Ժողովքին չարախօսուեր են։

Ս ձուեց ևս, որ Պետրոսեան Սխիթար Աբբա-
 Տայրը՝ այն Սիաբանութեան մեծաւորը, և ըստ ժա-
 մանակին իր յաջորդները, կրնան իրենց Արծնաւորները՝
 անոնց չորրորդ ուխտին համեմատ՝ արևելեան աշխարհք-
 ները խաւրել. միայն թէ նախ Ս Էնետիկու Տէր Սուխ-
 րակէն քննուին, մանաւանդ ան՝ բաներուն վրայ՝ յորս
 հերձուածողք ուղղափառ հաւատքի ճշմարտութենէն
 կը խտորին, և քարոզութեան պաշտօնին յարմար
 դանուին, և ոչ այլազգ :

Եւ եպիսկոպոսաց կամ Առաքելական Ս իջարներու
 իւրաքանչիւր իրաւասութեան տակը եղող տեղերը
 հասածնուն պէս, սուրբ Ետղովքին սովորութեան և
 ճամբուն համեմատ՝ նոյն եպիսկոպոսներէն կամ Առա-
 քելական Ս իջարներէն, զոնէ թղթով, պարտական
 ըլլան առաքելութիւն ընելու հարկաւոր իշխանու-
 թիւնները խնդրելու, թէ որ առանց մեծ նեղութեան
 և վտանգի, տեղեաց հեռաւորութեանը համար, կամ
 ուրիշ ծանր պատճառաւ մը, անձամբ չեն կրնար եր-
 թալ : Բայց առ ժամն կարենան առաքելութիւննին
 ընել, և վաւեր ըլլայ :

Տուեալ է հռոմ. վերը ըսուած տարին ևօրը :

ՅՈՎՍԵՓ ԲԱՐՏԻՆԱԼ ՍԱՔՈՒՓԱՆ ԴԻ նախարար
 Պ. Ա. ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԼԱՐԻՍԱՅԻ քարտուղար

Բ.

Բենեդիկտու Ժ. Գ. շնորհակալ կ'ըլլայ հայերէն յառաւոր Ստորա-
 ծառայի ընծային հաւար, ու կը քաջարեւե Մխիթարեան
 միանձնեքը իրենց արդիւնաւոր քարոզութիւնները շարու-
 նակեալ :

ԲԵՆԵԴԻԿՏՈՍ Ժ. Գ. ՊԱՊ

Սերելի Որդի, ողջոյն և առաքելական օրհնութիւն :

Երէկ Բրոքեհանտայի Գեր. Վարտուղարին ձեռ-
 քովը ընդունեցանք ձեր արժանաւոր ընծան՝ հայերէն
 Աստուածաշունչը որ շատ հաճոյ անցաւ մեզի, և մաս-

նաւոր շնորհակալութիւն կ'ընենք Ձեզի: Այդնպէս շատ
 շնորհակալ ենք Հրամանքիդ ալ և ամէն Միանձնանցդ
 ալ իրենց ըրած բազմարդիւն քարոզութեանցը համար .
 և զամենքն ալ հայրական սիրով ողջագուրելով, կը շնոր-
 հենք մեր Առաքելական օրհնութիւնը Ձեզի ու բոլոր
 Ձեր Միանձնաց:

Տուեալ է հռովմ, օր 22 սեպտեմբերի . 1742 :

Գ .

Մտորք Արտայեւ անբաստանուած Միսիրարեան Միարանոտրեան
 անձիկերը ու գիրքերը արդարացրեկոտ համար կամակներ
 ու վճիռներ :

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԵՒ ԳԵՐՅԱՐԳՈՅ ՏԷՐ

(ԱՌ ԱԳՈՅ ԱՐԲԱՀԱՅՐ)

Արովհետև անցած ապրիլի 27ին այս սուրբ ժողով-
 քիս նամակովը Ձեզի խնացուցեր էինք՝ որ սուրբ
 Պապարու Միանձունքը Ձեզի խրկուած ցանկին մէջը
 նշանած գիրքերը, ինչուան որ նոյն սուրբ ժողովքը
 չի քննէ ու չընդունի, չի կարենան նորէն տպել, ուստի
 կը փութամ հիմն ծանուցանել Ձեզի որ ինչուան հիմն
 քննուած գրքերը ասոնք են — Տասնոր սուրբ Աստու-
 ծածիս աստուածային վրայ . Չամէնան չ . Մեքայէլին : —
 () Գրասիր ճրագութիւնք մէկ ամսուան ճը համար Ազգերեան
 չ . Մկրտչին — աշխարհաբար եւ աստիճանին չանգանալի
 Բացասարութիւն Փափազեան չ . Սոքնատիտին : — Այս
 գրուածոց մէջ ամենեւին ողջամիտ վարդապետութեան
 դէմ բան մը չի գտնուելով, հրաման կուտանք Ձեր Մի-
 անձնաց որ ասկէ վերջը կարենան զանոնք հրատարակել,
 ինչպէս նաև մէկալ մնացածներն ալ, որ բաժն ցանկին մէջ
 նշանակած չեն, և ազատ արձակուորդնին շնորհուած է :

Ձեր Տերութեանը

Հռովմ. ՚ի Սրորականտա . 6 յուլիս 1816 :

Յօժարակալ ի ծառայել Ձեզ

Լ . Բարտինալ ԼիՊ.Գ.Ա Նախարար :

Յ . Մ . ԲՈՒԱՐԱՆՊՈՂՅԷ Բարտուղար :

ԳԵՐԱՊՍՅՄԱՌ ԵՒ ԳԵՐՅԱՐԳՈՅ ՏԷՐ

(Ա.Ռ. Կ.ՈՅԵ.)

Տեառն մերոյ Պիոս Լւին սրբութիւնը ցաւելով հայրական սրտին դառնութեամբ ուղղափառ հայոց վտանգաւոր վիճակին վրայ մէջերնին ծագած կրօնական հակառակութեան պատճառաւ, ու իմանալով որ այդչափ շիթութեան գլխաւոր պատճառներէն մէկը, Յովհաննէս Իմաստասէր ()ձնեցոյն անձին ու իր Սուրբ Երեմիայի Երեմիայի ըստած ճառին վէճն է, հարկ սեպեց հիմնկուհիմակ քահանայապետական վճիւրը հանելու աս բանիս վրայօք. երբ մէկ կողմանէ ալ նոյն պատճառաւ առաջարկուած զբքերուն քննութիւնը մեծ փութով կը շարունակուի :

Ուստի դատը աղէկ մը քննելով ու գերագոյն Սրբաքննութեան Լուսինն վսեմափառ Քարտինալներուն հաւանութեամբը սրբազան Քահանայապետը Սայիսի 26ին 1819, իւր բարձր իմաստութեամբը որոշեց ու վճռեց

Ա. թիւ արդեօք Յովհաննէս Իմաստասէր ()ձնեցի, Սուրբ Երեմիայի Երեմիայի ճառին հեղինակը, ու Յովհաննէս Իմաստասէրի ժողովակին հեղինակը մի և նոյն անձն են. աս ինդիորը թող բանադատներուն քննութեանը ձգուի :

Բ. Լոյն ճառը ինչպէս որ Սէնտիկ տպուեցաւ նէ 1816ին, ազատ թողուելու է. ու կը պատուիրէ որ աս իր քահանայապետական վճիւրը Քրոբականտայի ձեռքով ծանուցուի Պօլսոյ Գեր. Լուսիննական Փոխանորդին, ու նոյն քաղքին հայոց Գեր. Փոխանորդին և որոնց որ հարկաւոր է նէ :

Քահանայապետական պատուէրքները ՚ի գործ դրուելով, աս վճռոյս օրինակը խրկեցինք արդէն վերոյիշեալ Լուսիննական ու ամենակարևոր բան ըլլալուն համար պատշաճ կը սեպենք մէկ օրինակ մըն ալ Չեզի խրկել. վստահ ըլլալով որ Չեզ բազմափորձ խոհեմութեամբ ու եռանդովը պիտի ջանաք ինչ ճամբով որ Չեզի աղէկ երևայ, որ երկու կողման հակառակորդ-

ներն ալ չէ թէ մինակ շփոթութիւն մը չհանեն, հապա մանաւանդ թէ հլութեամբ և հեզութեամբ գերագոյն հովուին ձայնը մտիկ ընելով հասնին ան մեծ նպատակին որուն անչափ կը փափաքի սրբազան Վահանայապետը . որ է հանդարտութեան և խաղաղութեան դառնալը, ու եղբայրական ու քրիստոնէական միութեան հաստատուիլը բարի ուղղափառ հայոց սրտին մէջ, որ այսչափ ատեն է կ'ալեկոծին հակառակ կողմնակցութիւններով:

Այնչափ դիպուածոց մէջ Ձեր Մարտիրոսեան սուրբ Վահին ցուցուցած հպատակութիւնն ու պատկառանքը, ու մանաւորապէս նոյն իմի աս հակաձառութեանց մէջ որդիական հնազանդութեամբ անոր Մտեանին դիմել նիդ, յայտնի կը ցուցնէ որ դուք իբրև ճշմարիտ ուղղափառք կը յիշէք թէ — Եւ Միութեան վրայ կենդանի գրուի նատող սուրբն Պետրոս՝ կը յայտնէ ճշմարտութիւնը փնտռողին — (Ս Պետրոս Ոսկեբան), և թէ անոր առաջնորդողը ստութիւնն ու յանձնապատանութիւնը չեն, հապա Վահանայապետական հրամանաց որոշմունքը — (Ստեփանոս Եպիսկոպոսաց ատ հիւրիոս Պատ. ատ Ստեփանոս): Ուստի վստահ ենք որ կողմնակցութեան հոգին մէկ դի թողլով, նոյն հպատակութեամբ ու պատշաճ հնազանդութեամբ պիտի յարգէք Վահանայապետական վճիռը:

Այնի բանի մը գործակից ըլլալով, որ այնչափ փափաքելի է Սրբազան Վահանայապետին սրտին, ու կարևոր Մընեքի ուղղափառներուն և բարի օրինակ ուղղափառ եկեղեցոց, Պուք չէ թէ մինակ սուրբ Վահին, հապա Մատուցոյ դիմացն ալ մեծ արդիւնք պիտի ունենաք . որուն միշտ կ'աղօթեմ Ձեր կենացը երկարութեանն ու յաջողութեանը համար:

Հում. Ի Սրբապետա . 26 յունիս 1819:

Յօժարակալ Ի ծառայել Ձեզ

Փ. Քարաինալ ՓՈՆԴԱՆԵՆԵՆԻ Եպիսկոպոս:

Կ. Ս. ԲԵՏԻԶՄԻՆԻ Քարտուղար:

Յովհաննու ()ձնեցւոյ ճառին և անձին դատր՝ Սըրբազան Տեառն մերոյ Պիոսի է . առջին հանելով, վճռեց . — Յովհաննէս ()ձնեցի Հայոց կաթողիկոս ընդդէմ Երևութականաց ճառին հեղինակը, և Յովհաննէս Սանազկերտի ժողովակը ընողը, արդեօք երկուքը մէկ մարդ է թէ չէ, աս խնդիրը քննաբանից թողլու է : Իսկ ասացեալ ճառը՝ ծանօթութեամբք հանդերձ, ինչպէս որ Սենետիկու 1816ին տիպն է, ազատ թողլու է :

ՊԻՈՍ ՊԱՊ Է .

Օր շրեքշարքի 26 մայիսի 1819 :

Սրբազանը ինձ ներքոյդրեալ Լուսնակայիս շնորհած սուրբական ունինդրութեան մէջ, տեսնելով Սսեմ . Տերանց ընդհանուր քննիչ կարտինալաց դատաստանը՝ վճռեց վերը գրածին պէս, և հրամանեց որ ասիկայ Բարբախտայի սուրբ Եղիշիկին ձեռքովը խաւրուի Պօլսի Լուսնակայի Փոխանորդներուն, և ուրիշ որոնց որ Սսեմ . Բարբախտայի կախարարը աւելի օգուտ հաւանքի ՚ի Տէր :

Փ . ԹՈՒՌՆԻՍՅԱՆ Առաջակայ :

ԿԱՄԻԼԼՈՍ ՍՓԱՌՑԻԱՆՈՍ

Ս . Հ . Ե . Ընդ . Սրբաքննութեան Կտար :

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌԻ ԵՒ ԳԵՐՅԱՐԳՈՅ ՏԷՐ

(ԱՌ ԱԳՈՍ ԱՐԱՎԱՅՐ)

Սրբաքննութեան Ս . Եղիշիկին Լուսնակայիս, Սիւնիքի ճառեան հարց գիւրբերը աղէկ մը քննելէն ետքը, յուլիս ամսուն 14երորդ օրը Հ . Սիւնիքի Զամբանին Հայոց Պատմութեանը վրայ վճիռը հանեց, որուն օրինակ մըն ալ Չեզի կը խրկենք, որպէս զի իմանաք թէ նոյն սուրբ Եղիշիկին որչափ մեծ փոյթ ունի

իրեն յանձնուած գիրքերուն քննութիւնը շուտով կատարելու, ու որչափ մեծ է Ս. Լ. Թոռոյն Զանքը ուղղափառ Հայոց մէջ ծագած կրօնական երկպառակութիւնները վերջացրնելու համար : Ուստի ապահով ըլլալով Ձեր Ս. Լ. Թոռոյն ունեցած որդիական հպատակութեանը վրայ, կ'աղութեմ Մտուծոյ որ Ձեզ երկայնատեն պահէ ու Ձեզի յաջողութիւն տայ :

Չերում Տերութեան

Հոտմ ի Բրորականտա . 31 յուլիսի 1819 :

Յօծարական Դ ծառայի Չեզ

Փ . ՓՕՆԻԱՆԱ Կախարար

Կ . Մ . ԲԵՏԻԶՆԻ Բարտուղար :

Ս . Հոտմական և տիեզերական Սրբաքննութեան ընդհանուր Երոզմիւն մէջ, որ եղաւ Ս . Մտուածածնայ վանքը Ս ինքնովայի վրայ, չորեքշաբթի օրը, 14 յուլիսի 1819, Ս սեմ . և Գեր . Տերանց Ս . Հոտմական Եկեղեցւոյ ընդհանուր Վճնիչ Վարտինալաց առջևը, որ առ բանիս համար յատուկ կարգեալ էին,

Ս ինքնարեան միաբանութեան Չամէկան Հ . Ս ի քայելին գրած և եռահատոր տպուած 'ի 1784, 1785, 1786, Հայոց Պարտիսիանը առաջարկուելով, նախասացեալ Ս սեմ . Վարտինալները վճնեցին, որ ասացեալ Պատմութիւնը առանց մէկ դատապարտութեան մը ազատ թողուի :

Սրբազան Տերն մեր Պիոս, աստուածային նախախնամութեամբ Պատկ Է . որուն Գ . Հ . Տ . Սրբաքննութեան Մաջակայն իրեն Հնորհուած սուրբական ունիւնդրութեան մէջ ծանոյց նախասացեալ վճիւրը, ան ալ նոյնը հաստատեց :

Տ . * Կ .

ԿԱՄԻԼԻՍՍ ՍՓԱՌՑԻԱՆՍՍ
Ս . Հ . Է . Ընդ . Սրբաքննութեան Կօտար .

ՊԻՈՍ ՊԱՊ Է .

Մխիթարեան Միանձանց Հռոմնատած Փոխազոր
 ծակալէն , Սախըախեան Կրօնաւորէն ընկալանք Եւ
 սեբեայ Պամիխիլեայ Կեսարացոյ Եպիսկոպոսի երկ
 մանն յամանակագրութիւնը , որ ձեր Միաբանութեան
 Կրօնաւորին Լէզերեան Հ. Մկրտչին ջանիւքք և աշխա
 տանօքք հայերէնէ 'ի լատին թարգմանուեր և ծանօ
 թութեամբք զարգարուեր է : Հիմայ ալ ընկալանք նոյ
 նէն Վրու սեպտեմբերի 3ին գրած թուղթդ , որով
 Մեզի շնորհակալ կ'ըլլաս այսպիսի ընծան բարեսրտու
 թեամբ ընդունելուս : Փութով պատասխան տալով
 ան գրիդ , Մենք զմեզ մանաւանդ շնորհապարտ կը
 ճանչնանք Վեզի , որ աս մենծ ճարտարութեամբ
 աշխատուած և երևելի գործքը Մեզի ընծայ խաւրել
 ուզեր էս : Ս անս որոյ ուրախ եմք որ Վրու Եղբայրու
 թիւնդ առիթ մատոյց Մեզ Մեր շնորհակալու սիրտը
 Վեզի յայտնելու : Իսկ մեծարանաց և ջերմեռանդու
 թեան իմաստներդ , որով լեցուն է թուղթդ , սիրալիբ
 սրտիւ ընդունեցանք , և սրտանց կու տանք Վեզի
 Լուսաբերական () րհնութիւնը :

Տուեալ է Հռոմ , առ Լէագ Ս . Լստուածածնի . 18
 սեպտ . 1819 :

Մեր Վահանայապետութեան Ի տարին .

ՊԻՈՍ ՊԱՊ . Է .

ԳԵՐՅԱՐԳՈՅ ՏԵՐ

(ԱՌ ԱԳՈՅ ԱԲԲԱԶԱՅՐ)

Լ՛հա վերջապէս լըմեցաւ Ս . Պ ազարու Մխիթա
 րեանց ամբաստանուած գիրքերուն դժուարին ու ամե
 նակարևոր քննութիւնը , ու ամենուն սրտին մեծ փա
 փաքը կը լեցընենք պէտք եղած վճիռները հրատարակե
 լով որպէս զի դադրեցընենք ուղղափառ Հայոց մէջի

եղած խռովութիւնները ու բազմաշիօթ տարաձայնութիւնները :

Ուստի Սրբաքննութեան Վերագոյն Մտեանը խոհեմութեամբ աղէկ քննութիւն մը ընելէն վերջը , իր վճիռը տուաւ յետագայ գրուածոց վրայ , որ իրեն յանձնուած Յանկին մէջը կը գտնուէին : () րադոյց և Տօնադոյց Հայերէն , Աստուածաշունչ Հայերէն 1805/ին , Ծաղիկ և Արք սրբոյ , Սէփո-Ռիւն Ռոլոնցի Պօղոսի , Սէփո-Ռիւն Հայկական Երանանայ , ու 1811/ին Անետիկ տպուած աղօթքը որ կը սկսի — Հասարակ Խոսքովանիմ . ու պատշաճ դատեց որ աղատաբար ատ գրուածքները ամեն տեղ հրատարակուին ու կարդացուին , վճուելով որ մինչև հիմայ եղած քննութեամբ ազատ թող տալու էն :

Սրբազան Հայրերնիս ալ Պիոս է . իր հաւանութիւնը տուաւ նոյն վճուոյն , որուն վաւերական ձևով մէկ օրինակ մըն ալ Ձեր Յարգութեանը կը խրկէիք . որպէս զի Ղուք , Ձեր Սրբազան Վահանայապետին գերագոյն վճիռներուն վրայ ունեցած կատարեալ հնազանդութեամբը , յայտնի ընէք ամենուն թէ որչափ կը սիրէք քրիստոնէական խաղաղութիւնը , ու կը փափազիք եղբայրական սիրոյ հաստատութիւնը որ միշտ պէտք է թագաւորէ ճշմարիտ ուղղափառաց մէջ :

Ուստի կ'աղաչեմ Մտուծոյ որ երկայն պահէ զՁեզ , ու Ձեզի յաջողութիւն տայ .

Տերութեան Ձերում

Հում՝ Բրոքականտայէն . 15 յունուար 1820 :

Յօժարակաւ 'ի ծառայել Ձեզ

Ֆ . Քարտինալ ՖՕՆԴԱՆԱ Նախարար .

Կ . Մ . ԲԵՏԻԶՄԻ Բարտուղար

Օր հիկզարքի 1 դեկտեմբերի 1819 :

Սրբազան Տէր մեր Պիոս , աստուածային նախախնամութեամբ Պապ է , Սրբաքննութեան Վ . Հ . Տ

Առջակային շնորհած ունկնդրութեան մէջ տեղեկութիւն առնելով, և Գ. Տերանց խորհրդականաց քուէները տեսնելով, և Ս. Հ. Լ. Ս. Ս. մեմ. Բնդհանուր Վարտինալաց օգոստոսի Հինգշաբթի օրը տուած վճիռները (Օրացոյցին և Տօնացոյցին վրայ, դարձեալ Հինգշաբթի օր, չորրորդ տեղը, օգոստոսի 26ին, Աւետիքեան Հօրը Ս. Պօղոսի Լիլեոյ մեկնութեանը վրայ, և Արտեսի Ալայեցոյ Հասարակ Խոսարովանիճ աղօթքին տպագրութեանը վրայ : Ետքը օր չորեքշաբթի, 15 սեպտեմբերի, աս տարուան, Աւետիքեան Հօր Հայկական Շարահանաց Բացարդութեան վրայ, և Աւետիքեան Հօր Արեոյ վարչ և Օրացի վարչոց սրբոց ըսուած գործքերուն վրայ, հրամայեց որ մինչև հիմայ եղած քննութեամբ բոլոր վերոյիշեալ գիրքերը ազատ թող տրուին :

Տ. Կ.

ԿԱՄԻԼԼՈՍ. ՍՓԱՌՅԻԱՆՈՍ
Հ.Ո. Ընդ. Սրբաքննութեան Կօտար .

Տ. Կ.

ԿՄԱՆ Է ԲՆԱԳՐԻՆ
Կ. Ս. ԲԵՏԻԷԻՆԻ. ԲԱՌԵ. Ս. Ժող.
Քարտուղար :

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԵՒ ԳԵՐՅԱՐԳՈՅ ՏԷՐ

(ԱՌ ԱԳՈՅ ԱՐԲՆԱՅՐ)

Սուրբ Եղիշիկը որ սիրով մտիկ կ'ընէ ամենուն արդար խնդիրքները, ընդունեցաւ ընդհանուր Փոխադործակալ Հ. Ս. Կանուէլ Պախախեանին առաջարկած խնդիրն ալ, որպէս զի ետ առնենք 16 սեպտեմբեր 1815ին մեր նամակներուն հրամանները զրոյ տպագրութեան ու ծախուելուն ու հրամանոց Սխանձանցը քարոզութեան խրկուելուն վրայօք: Ստածելով որ այն դատը, որուն համար որ այս հրամանները տրուել էին, ընցած է. և տեսնելով որ Սրբաքննութեան սուրբ Եղիշիկը ամբաստանուած տպած գիրքերուն դատաստանը կտրեր ընցուցեր է, իշեալ նամակին մէջի տրուած արգելքը դադրած, ու ամեն բան իր առջի

վիճակին մէջ մտած կը սեպէ աս սուրբ յողովքս, ինչպէս որ էր դատը բացուելէն առաջ: Սակայն կը ծանուցանէ միանգամայն, որ ասով պէտք չէ սուրբ յողովքին առջի տուած հրամանները ու վճիռները անզօր համարուին, որոնց Չեր Սիանձունքը միշտ պէտք է յարմարին: Ընդունեցէք սուրբ յողովքին արդարասիրութեանը աս նոր ապացոյցն ալ: Կ'աղօթեմ Լստուծոյ որ երկայն տարիներ պահէ զՉեզ, ու Չեզի յաջողութիւն տայ:

Տերութեան Չերում

Հ. ում՝ Բրոքականտայէն 18 մարտ . 1820 :

Յօժարակամ 'ի ծառայել Չեզ
Ֆ . ՖՕՆԻԱՆԱ Քարտինալ նախարար
Մ . Կ . ԲԵՏԻՋԻՆԻ Քարտուլար

Տարածման Հաշատոյ տարր յողովիկն 9 Յուլիսի 1821իև ըրած որոշմունքներուն օրինակը :

Թէ պէտք է և ինչ յարգ պէտք է ունենալ Հ . Սրապիոնին ու Հ . Սիմասին դէմ եղած ամբաստանութեանց վրայ, ու ինչ ազդեցութիւն կրնան ունենալ նոյն ամբաստանութիւնները բոլոր Սխիթարեան Սիաբանութեանը վրայ: Եւ որոշուեցաւ թէ պէտք չէ ըստ ամենայնի և աս ամենեւին, և ըէ այն ամբաստանութիւնները մերժելէ են իբրև զբոլոր օրինակն:

Թէ բողոքման մէջ կարգաւ յիշուած ամբաստանութիւններէն կրնանք մի իրաւացի ու արդար կարծիք մը ունենալ, ինչպէս որ կը փափաքին բողոքողները, կասկածելու թէ բոլոր Սիանտիկի Սխիթարեանք մասնակից են հինգ հետտեւոյ յանցանքին: Ու Ս սեմափառ Հարբը ըսին թէ Ու:

Եւ վերջապէս, թէ Վերապայծառ Բզոնցին աս սուրբ յողովքին դրած ջատագովութեամբը պէտք է մի բոլոր սուրբ Ղազարու Սիաբանութիւնը արդարացրնել և բնաւ կասկած չի թողուլ թէ իրենք ամենևին

մանակցութիւն մը չեն ունեցած առ բանիդ մէջ: Ուսուրբ յողովքը որոշեց թէ Մ.:

ՆՄԱՆ Ի ԲՆԱԳՐԻՆ

ԿԱՐՈՂՈՍ Մ. ԲԵՏԻԶՆԻ Քարտուղար

Համեմատ օրինակի համար

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Մ. ՍՔԻԱՆԹԱ Առեւտրային:

S. + H.

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԵՒ ԳԵՐՅԱՐԳՈՅ ՏԷՐ

(ԱՌ ԱԳՈՅՑ ԱՔԲԱՀԱՅՐ)

Չեր Արքազան Քահանայապետին ու ինձի գրած նամակներուն, նոյնպէս Հ. Մանուէլ Քախճախեան Փոխադործակալին խնդիրքին պատասխանելով, կ'իմանցնեմ Չեզի, թէ բոլոր առ թղթերուն վայլած քննութիւնը եղաւ, ու ըստ այսմ պատշաճ տեսնուեցաւ որ Արքաքննութեան յողովքին՝ իրեն առաջարկուած գրուածոց վրայ 1819ին հանած վճիռները, նոյնպէս ալ առ ընդհանուր սուրբ յողովքիս անցած տարւոյն 1821ին յուլիսի 9ին ըրած որոշմունքները Չեզի հաղորդենք: Ուստի առ թղթիս մէջ ծրարած կը խորհենք Չեզի նոյն վճիռներուն և որոշմանց օրինակները վաւերացուցած, գործնք Արքազան Քահանայապետը բաւական մսիթարութիւն կը սեպէ Չեզի, ու քաջաբերութիւն Չեր Միաբանութեան Հարցը, որպէս զի ճշմարիտ եռանդով իրենց խնամոցը յանձնուած հողոց բարեացը պարապին, ու ամեն բարի Հայոց սրտին մէջ ճշմարիտ քրիստոնէական սիրոյ զգացմունքները վառեն: Ուստի կ'աղօթեմ Մատուծոյ որ զՉեզ երկար պահէ, ու Չեզի յաջողութիւն տայ:

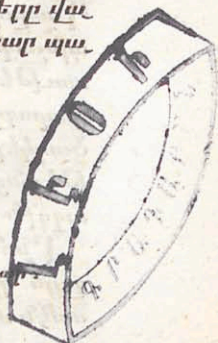
Տերութեան. Չերում

Հում՝ Գրողականտայէն. 12 յունիսի 1822:

Յօժարակամ ի ծառայել Ձեզ

Կ. Բարա. ԲՈՆՍԱՆՆԱԻ Փոխանախարար

Կ. Մ. ԲԵՏԻԶՆԻ Քարտուղար:

Բրտրականուայի աշկերտներուն Մխիթարեանց հասնար գրած վկայութիւնները :

Ընդ Գերապայծառ և Գերապատիւ Տէր, Տէր Ատէ-
փանոս վարդապետ Լ'գոնց, Լ'քքեպիսկոպոս Սիւնեաց :

Կ-Պօլս . 10 Հոկտ . յամի Տեառն 1808

Մեծ ուրախութեամբ, և անպատմելի հաճութեամբ ընդունեցայ Ձեր Գերապատիւ Հայրութեանը սիրոյ նամակը, որով կը բարեմաղթէք՝ չնորհել սրբոյ Լ'թուռոյն ինձի տրուած Եպիսկոպոսութեան ու Լ'աբեղա-կան Փոխանորդութեան պաշտօնը : (Թէպէտ աս ծանրութիւնը իմ ուժէս վեր է, ու ակամայ հաւանեցայ յանձն առնելով՝ տկարութիւնս գիտնալով, սակայն մէկ կողմանէ ալ կ'ուրախանամ ու կը մխիթարուիմ, ստոյգ գիտնալով՝ որ ազգասէր անձինք կը փութան օգնել ինձի իրենց սուրբ աղօթքովը առ Գերագոյն Հովիւն տէր մեր Յիսուս Քրիստոս : Ուստի աս աղօթքներուն ապաւինելով, մանաւանդ Ձեր Հայրութեանը ու Ձեր վանքին Միաբանութեանը, ինչպէս որ կը խոստանաք թղթերնուդ մէջ, կը յուսամ ի Տէր կատարել իմ պաշտօնիս պարտքերը ի փառս Լ'մենակարողին, և յօգուտ ինձի յանձնուած հօտին :

Ձեր Քարոզիչ Արդապետներուն վրայօք գրած նուդ գալով, աւելորդ բան է զանոնք մեզի յանձնելը . մեզի ամենէն մեծ յանձնարարութիւն իրենց սուրբ Գազարու վանքին Միաբանութենէն ըլլալնին է, որ այնչափ ատենէ՛ ՚ի վեր բոլոր սրտանց և անխոնջ աշխատութեամբ իրենք զիրենք նուիրած են՝ չէ թէ միայն քարոզութեանց, հապա նաև մեր մայրական լեզուին ծաղկելուն, ջանալով ժողվելու ամեն ազգերուն գիտութեանց ծաղիկները, որով այնչափ օգուտներ ըրին մեր ազգին :

Ընոնց առաքելական գործքը, և երևելի ձիրքերը որ զայն կը զարդարեն՝ մեր սիրոյն արժանի կ'ընէ անոնց ամէն մէկը : Ուստի Ձեր Գերապատիւ Հայրութեանը

համար կը խնդրեմ Մատուճմէ պէտք եղած զօրութիւնը, որպէս զի յարատեւէք ատ բարեպաշտ կըթուածեանց մէջ, ու աղգին օգտակար եկեղեցական պաշտօնեաներ պատրաստէք. կը խնդրեմ նոյնպէս բոլոր Ձեր Միաբանութեանը վրայ աստուածային օրհնութիւնը:

Ամենախոնարհ ծառայ և Եղբայր

ԱՆՏՈՆ ՄԱՍՏՐՈՒԵԱՆ Փոխանորդ Առաքելական
Եւ Եպիսկոպոս Սիդէնի

Քրտականոսայի աշկերտ Պոռայեցի Յովնակէս Յայրախան փարսպետին Բաբելոնէն Հ. Միքայէլ Չամչեանին գրած նամակը:

24. յունուար 1810.

Ես ատարիներէ ՚ի վեր Ձեր Վերապատիւ հայրութեանը հետ եղբայրական սիրով կապուած ըլլալով, իմին հիմնական նեղութիւններուս մէջն ասով մինակ կը մխիթարուիմ, որ այսչափ հեռու ըլլալովս ալ կրնամ նամակով հետդ խօսիլ: Ուստի աշխարհքիս դժբաղդ պատահարները մէկ դի թողլով, որոնք Մատուճ աղէկի կը դարձնէ, ես, բարեկամներուդ մէջ ամենէն յետինը, շատ շնորհակալ եմ հրամանքիդ ու բոլոր Մխիթարեան Ուխտին, որ ամենամեծ հոգևոր աշխատութիւններով մեր հայոց ազգը ուղղափառ կրօնքին մէջ կը լուսաւորէք ու կը պայծառացնէք. աս բանիս համար շատ ուրախ եմ ՚ի Տէր, ու միշտ գօհութիւն կը մատուցանեմ ամենայն բարեաց տուողին:

Եւ իրօք, ամենայն իրաւամբք ձեզի համար կրնայ ըսուիլ, որ եթէ ուրիշները հազար հօգի վատրկեր են Յիսուսի Վրիստոսի, դուք տասը հազար. որովհետև Մխիթարեանները մերոնցմէ տասը հազարը կ'աժեն, Ձեր ուսմամբքը մեծ օգնութիւն ըրիք աղգին ու կըթեցիք զինքը ճշմարտութեան մէջ՝ որ գրեթէ կ'ատերբայց դուք Ձեր գիտութեամբը սորվեցուցիք անոնց լսել ճշը:

մարտութիւնը : Ինչպէս որ ըրիք ետքի ատեններս ալ,
սուրբ | Եւնի նամակին օրինակը ու Քաղկեդոնի սուրբ
Եղիշիկին սահմանը բազմաճրմուտ ծանօթութիւններ
ըով մէկ տեղ տպելովնիդ :

Ամենախոնարհ ծառայ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վարդապետ

Սպահանու Լատին Եպիսկոպոսական վիճակին

Տեսուչ :

